

Erasmus en Brugge

1515-1536

DE BEZOEKEN VAN ERASMUS AAN BRUGGE (1515-1521)

In het geheel zijn ons zeven bezoeken van Erasmus bekend over de jaren 1515-1521. De aanduidingen die we in Erasmus' correspondentie daaromtrent aantreffen, tonen ons Mark Laurin¹ als centrale figuur der Brugse humanisten. Doch Laurins kennismaking met Erasmus gaat deze bezoeken geruime tijd vooraf, terwijl Laurin zelf geen persoonlijke activiteit ten toon spreidde op het gebied der *bonae litterae*. Zo is de correspondentie van en met Erasmus na 1521 in zekere zin van groter belang, omdat het contact, b.v. met K. Sucquet², L. Casembroot³, P. De Smet⁴, e.m. in de verhouding van leraar tot discipelen geschiedde.

De inhoud van de briefwisseling 1515-1521 geeft veel-
eer de indruk dat Erasmus naar steun en begrip zocht

¹ M. Laurin (17 mei 1488-4 nov. 1540), tweede zoon van H. Laurin, kreeg zijn opleiding vanaf 1502 te Leuven, en verder o. m. te Bologna. In 1512 werd hij kanunnik van de twintigste prebende van St.-Donaas. In 1515 coadjutor benoemd van de deken J. Goetghebeur, volgde hij deze op de 24 sept. 1519 : H. DE VOCHT, *Litterae virorum eruditorum ad Franciscum Craneveldium 1522-1528*, Leuven 1928, blz. 13.

² K. Sucquet († 3 nov. 1532) promoveerde te Leuven op 27 jan. 1519. Hij voltooide zijn studies te Dôle, Bourges en Turijn, waar hij vroegtijdig overleed.

³ L. Casembroot (Brugge 1495) gaf ca. 1520 lessen in de Griekse en Latijnse taal te Brugge. Vanaf 1524 studeerde hij in de Rechten te Padua, en was tussen 1535-39 stadspensionaris te Brugge : H. DE VOCHT, *op. cit.*, blz. 134.

⁴ P. De Smet (Brugge ca. 1503-1574), oud-leerling van de Bogardenschool, werd in sept. 1531 *taelman en cleric van de vierschaere* benoemd te Brugge. Ca. 1548 werd hij stadspensionaris te Middelburg, een functie die hij in 1557 verliet toen hij patronus werd in de Grote Raad te Mechelen. Zie o.m. *Register P. Vulcanius 1531-1552* (Stadsarchief Brugge), A, fol. 1, B, fol. 649-650.

bij de invloedrijke families te Brugge, en dit op de eerste plaats in verband met zijn Bijbelstudies. Dit is geen argument om het belang van Erasmus' werk, betreffende het onderwijs, alleen een secundaire invloed te Brugge toe te kennen. Het biedt wel het inzicht dat Erasmus' kommer tot zelfrechtvaardiging ten opzichte van zijn Brugse vrienden primeerde, zolang hij zich in de Nederlanden bedreigd voelde.

ERASMUS' EERSTE CONTACTEN

Van en met Erasmus bezitten we pas vanaf 1517 een doorlopende correspondentie met Brugge. Toch mag zijn invloed beduidend vroeger worden aanvaard.

Zo was Willem Obrecht⁵, een vriend van Erasmus, sinds 1506 preceptor van de zonen van Hiëronymus Laurin⁶, en hield Erasmus op de hoogte van hun vorderingen. Dit legt tevens uit waarom Erasmus, bij zijn latere bezoeken aan Brugge, in Mark Laurin een gastheer en mecenas vond.

Verder zijn ons sporen bewaard van een bezoek aan Brugge in het jaar 1515. Waarschijnlijk moet dit bezoek in verband worden gebracht met de blijde intrede van Karel V, zodat we hieruit niet kunnen besluiten dat Erasmus naar Brugge werd uitgenodigd⁷.

Een zelfde moeilijkheid biedt een pleidooi dat Thomas More neerschreef ter verdediging van Erasmus' *Enco-*

⁵ P. S. ALLEN en H. M. ALLEN : *Opus Epistolarum Desiderii Erasmi Roterodami, demum recognitum et auctum*, 11 dln., Oxford 1906-1947, dl. 1, ep. 201. Misschien was Willem Obrecht verwant aan Erasmus' muziekleraar J. Obrecht.

⁶ H. Laurin van Watervliet was kamerheer en thesaurier van Filips de Schone. Hij woonde te Brugge, waar ook zijn zonen Mark, Mathias en Peter werden geboren : H. DE VOCHT, *op. cit.*, blz. 13-14.

⁷ F. NÈVE : *La Renaissance des Lettres et l'Essor de l'Erudition Ancienne en Belgique*, Leuven 1890, blz. 132.

*mium Moriae*⁸. Dit stuk draagt als datum 1515, en plaats van opstel Brugge.

Misschien hebben beide aanwijzingen alleen een toevaligheidswaarde. Toch wijst het feit b.v. dat de pauselijke legaat J. Aleander reeds in 1521 de grote verering voor Erasmus in het Kartuizerklooster Dal van Gratiën te keer ging, erop dat de directe betrekkingen met Erasmus geen maatstaf zijn om zijn invloed te meten⁹.

Al bezitten we dus weinig gegevens over dit vroegste contact, toch moeten hierbij relaties zijn aangeknoopt of bevestigd, die in de volgende jaren hun invloed lieten gelden.

1517-1518. MARK LAURIN ALS TUSSENPERSOON

In 1517 kwam Erasmus als gastheer van M. Laurin naar Brugge, en klaarblijkelijk was deze laatste de mid-delaar tussen Erasmus en het Brugse milieu¹⁰. We kennen een paar namen van personen met wie Erasmus het noenmaal nutte, b.v. Peter Laurin¹¹, broer van Mark, en Jan Goetghebeur, Marks voorganger als deken¹². Ook een paar onderwerpen van gesprek bleven ons bewaard. Zo deed Erasmus, ook achteraf, meerdere malen navraag omtrent het wedervaren van Matthias Laurin,

⁸ H. DE VOCHT, *op. cit.*, blz. 62.

⁹ N. HUYGHEBAERT: *De bibliotheek van de oude St.-Andriesabdij*. Hand. Emul., dl. XCII, 1955, blz. 152.

¹⁰ P. S. ALLEN, *op. cit.*, dl. III, ep. 651, 7 sept. 1517.

¹¹ Peter Laurin († 27 febr. 1521-22) was gehuwd met Isabelle d'Onche (1498-1548). Na zijn vroegtijdige dood trad zijn weduwe in het huwelijk met C. de Sceppere (1529). Voorheen had ze haar intrek genomen bij de deken M. Laurin zelf; zie o.m. P. S. ALLEN, *op. cit.*, dl. VIII, ep. 2278.

¹² J. Goetghebeur († 1519) wordt reeds in 1485 kanunnik genoemd. Op 18 maart 1495 kreeg hij de benoeming van scholaster aan St.-Donnaas. Zie: A. C. DE SCHREVEL, *Histoire du Seminaire de Bruges*, dl. 1. Brugge, 1895, blz. 160, 243.

broer van Mark¹³, op zijn reis naar Spanje. Deze was in 1517, ondermeer samen met H. Busleyden en A. Sucquet¹⁴, in het koninklijk gevolg afgereisd naar Spanje, en tijdens die reis was Busleyden, de befaamde financier van het geplande *Collegium Trilingue*, te Bordeaux overleden.

Deze belangstelling van Erasmus laat vermoeden dat dit plan ook te Brugge werd besproken, en tevens met enthousiasme gevolgd. Want in 1520 bood het stadsbestuur aan, het college te Brugge in stadslokalen onder te brengen, gezien de moeilijkheden te Leuven zelf¹⁵.

Ook over Erasmus' twistgeschrift met Jacques Lefèvre d'Étaples werd nagepraat¹⁶. Het betrof hier een onenigheid in verband met de verhouding van Christus tot God en de engelen. Doch reeds in 1518 betrok Erasmus Laurin in de moeilijkheden die hij ondervond bij zijn uitgave van het Nieuw Testament¹⁷. — Dit deed hij in nog veel duidelijker mate in 1522¹⁸.

Ondertussen deed Erasmus reeds in 1518 beroep op Laurin om C. Batt een plaats als *hypodidasculus* te be-

¹³ Matthias Laurin van Watervliet was gehuwd met Françoise Ruffault, zuster van H. Ruffault, die als raadsheer en thesaurier-generaal aan het Keizerlijk hof was verbonden. De twee zonen van Mt. Laurin, Guido en Mark, werden befaamde humanisten. Zie o.m. P. S. ALLEN, *op. cit.*, dl. III, epp. 651, 717.

¹⁴ A. Sucquet († 1524) was in 1488 als rechtskundige te Brugge in functie. Achteraf werd hij lid van de Privé-raad. Hij was gehuwd met Is. de Waele d'Axpoele, bij wie hij, naast de hogervernoemde zoon Karel, ook nog een zoon Antoon had, die advocaat werd aan de Grote Raad te Mechelen. Een bastaardzoon Frans, promoveerde in 1521 te Leuven, en huwde Johanna Despars. Zie: H. DE VOCHT, *History of the foundation and the rise of the Collegium Trilingue Lovaniense 1517-1550*, 4 dln., Leuven, 1951-1955, dl. I, blz. 55 e.v.

¹⁵ A. C. DE SCHREVEL, *op. cit.*, blz. 259-260.

¹⁶ P. S. ALLEN, *op. cit.*, dl. III, epp. 651, 717, 740.

¹⁷ *Id.*, dl. III, epp. 763, 809.

¹⁸ *Id.*, dl. V, ep. 1342.

zorgen¹⁹, en om twee zijner *famuli* de hand boven het hoofd te houden²⁰.

1519-1520. HET VERDERE CONTACT

Bij het bezoek dat Erasmus Brugge bracht tussen 15 augustus en 9 september 1519, zien we een duidelijke uitbreiding gebeuren van zijn vriendenkring²¹.

Het doel van dit bezoek omschrijft Erasmus als een kleine escapade, om los van zijn boeken, zijn geest te ontspannen door het contact met personen die op een spirituele manier met hem konden discussiëren²². Een dergelijk contact blijkt Erasmus te hebben opgenomen op het oude Prinsenhof te Brugge, waar naast de schoolmaster Jan Fevyn²³, diens oom Karel Hedenbault²⁴ ten zeerste in Erasmus' smaak viel. Na afloop van dit bezoek was Erasmus zo begerig naar de kalmte en zorgenvrije atmosfeer die in dit huis heersten, dat hij in een dankbrief aan J. Fevyn sterk aandrong hem onderdak te willen verlenen in het ruime Prinsenhof, waar hij de ware atmosfeer wist om zijn werk voort te zetten²⁵.

¹⁹ *Id.*, dl. III, ep. 839. Een J. Batt was tutor van Adolf van Bourgondië op het kasteel van Antoon van Bourgondië te Tournehem. Zie : H. DE VOCHT, *op. cit.*, dl. II, blz. 379.

²⁰ Bedoeld zijn de famulus Ludovicus, die zich te Brugge kwam vestigen, en een tweede famulus, die in de dienst van Erasmus naar Engeland was afgereisd. Zie : P. S. ALLEN, *op. cit.*, dl. III, ep. 789, 790.

²¹ Tussen 7 en 15 aug. was Erasmus te Antwerpen; op 9 sept. was hij te Leuven terug. Zie : P. S. ALLEN, *op. cit.*, dl. IV, ep. 1010, en blz. 66.

²² *Id.*, dl. IV, ep. 1013.

²³ Jan Fevyn (Veurne, 1490-Brugge, 1555) kreeg in 1510 de 25^e prebende aan St.-Donaas. In 1523 werd hij er rector scholarum. Zie : A. C. DE SCHREVEL, *op. cit.*, blz. 248.

²⁴ K. Hedenbault (ca. 1444-Brugge 1527) kwam op jeugdige leeftijd in de dienst der Bourgondiërs aan het Brugse Prinsenhof. Zie : H. DE VOCHT, *Litterae ad Cranev.*, blz. 57.

²⁵ P. S. ALLEN, *op. cit.*, dl. IV, ep. 1012.

Tijdens dit bezoek aan het Prinsenhof ontmoette Erasmus verder de stadspensionaris O. Hellin²⁶, de *cantor* Gisbert van Scoonhove²⁷, Nikolaas Fistula²⁸ e.m.

Het jaar 1520, jaar waarin Erasmus tot driemaal toe naar Brugge kwam, leek een even gunstige inzet te kennen²⁹. Te Brugge ontmoette Erasmus Th. More, C. Peutinger³⁰, G. Geldenhouwer³¹, en stelde hij de stadspensionaris Fr. Craneveld³², evenals J. L. Vives, aan More voor.

Toch was het niet zozeer om More, die hij begin juli reeds te Kales had ontmoet, noch om het Brugge milieu, dat Erasmus in augustus naar Brugge kwam, doch veeleer met betrekking tot zijn Bijbeluitgave.

Dit is duidelijk af te leiden uit een later schrijven van J. Vergara aan J. Stuñiga³³. Daarin deelt Vergara mee

²⁶ O. Hellin († jan. 1527), was gehuwd met de zuster van J. Fevyn. Zijn broer Jac. Hellin († 1523) was kanunnik aan de St.-Donaaskerk. Zie: H. DE VOCHT, *op. cit.*, blz. 124.

²⁷ G. van Scoonhove († 1524) bezat sinds 1490 een prebende aan het St.-Donaaskapittel. In 1497 werd hij ontvanger en procurator, in 1514 *cantor*. Zie: H. DE VOCHT, *History of the Coll. Tril.*, dl. II, blz. 179.

²⁸ Over de identiteit van Fistula (Pipe?) bestaat geen zekerheid.

²⁹ Erasmus' bezoeken in 1520 grepen plaats: begin juli, toen Erasmus op doorreis was naar Kales; daarna 25-28 juli, op de terugreis; en een derde maal 13-31 aug. Zie: P. S. ALLEN, *op. cit.*, dl. IV, epp. 1087, 1101; blz. 269, 296.

³⁰ C. Peutinger (Augsburg 1465-1547) is o.m. tot op heden bekend gebleven om de *Tabula Peutingeriana*, een wereldkaart uit de XIIIe eeuw, die bij testament in zijn bezit was gekomen.

³¹ G. Geldenhouwer, zoon van Gerard, kamerheer van de hertog van Gelderland, werd tot in 1501 samen met Fr. Craneveld opgevoed. Hij trad toen in de orde der Kruissheren, en voltooide zijn studies te Leuven. Zie: H. DE VOCHT, *Litærae ad Cranev.*, blz. 609 e.v.

³² Fr. Craneveld (Nijmegen 1485-Mechelen 1564) was tussen 1515-1522 stadspensionaris te Brugge (*Id.*, *passim*).

³³ J. Vergara werd in 1524 secretaris van Alonso de Fonseca, bisschop van Toledo. Samen met o.m. Juan de Valdes stond hij van dan af in de bres om een Collegium Trilingue op te richten te Alcalá, naar het model van Leuven. J. Stuñiga, hoogleraar in de godgeleerdheid te Alcalá, was een der medewerkers van Ximenes bij de Spaanse

hoe hij, pas uit Spanje te Brugge toegekomen, Erasmus reeds de eerste dag op zijn weg vond om bericht te krijgen over de agitatie van Stuñiga tegen zijn Bijbel-uitgaven³⁴.

J. Vergara was zich blijkbaar niet bewust van de ernst waarmee Erasmus de zaak aanpakte, ernst hem opgedrongen o.m. door de aanvallen tijdens zijn afwezigheid te Leuven tegen hem gericht³⁵.

J. Vergara poogde Erasmus te overtuigen van Stuñiga's eerlijke bedoelingen, doch kon de onrust van Erasmus niet verminderen, gezien Stuñiga's werk opgesteld was na lezing van de eerste uitgave van Erasmus' Nieuw Testament; terwijl de tweede verbeterde druk nog niet eens in Spanje was toegekomen³⁶.

Dit schetst op een duidelijke manier de moeilijke situatie van Erasmus én te Leuven, én in het Spaanse land. Te Brugge zelf was ook Nikolaas de Bureau, als spreekbuis der Tradionalisten opgetreden, om in een sermoen, in St.-Donaas gehouden, Erasmus' œuvre aan te vallen. Tevens horen we in dit sermoen voor het eerst de naam van Erasmus aan die van Luther gekoppeld³⁷. Dat dit te Brugge in zekere zin werd bewaarheid, blijkt uit het feit dat één der monniken uit het hogervernoemde klooster Dal van Gratiën, in 1524 zijn kloostergeloften ongedaan maakte, en zich een vrouw nam, waarmee hij

uitgave van de polyglotte Bijbel. In 1516 stelde hij *Annotationes* op — tegen Erasmus' uitgave van het Nieuw Testament — die ca. 1520 in druk verschenen. Zie: H. DE VOCHT, *History of the Coll. Tril.*, dl. III, blz. 78-80.

³⁴ P. S. ALLEN, *op. cit.*, dl. IV, blz. 622-624.

³⁵ *Id.*, dl. IV, ep. 1173. Het betrof hier de aanvallen o.m. van Laurentius en Nik. van Egmond tegen de *Laus Stultitiae*.

³⁶ *Id.*, dl. IV, blz. 622.

³⁷ *Id.*, dl. IV, epp. 1144, 1192, 1183, 1212, 1231; dl. V, ep. 1471; dl. VI, ep. 1581; dl. VII, epp. 1967, 2045. — Nik. de Bureau († Brugge, 1551) was sinds 1519 suffragaan van Doornik, met de titel van Bisschop van Sarepta.

openlijk door de straten wandelde³⁸. De Erasmus-gezinde faam van dit klooster kwam dit zeker niet ten goede.

1521. LAATSTE BEZOEK VAN ERASMUS AAN BRUGGE

Zoals reeds in 1520, zo was ook Erasmus' bezoek in augustus 1521³⁹ eerder een middel om buitenlandse vrienden te ontmoeten, dan wel het Brugse milieu; hoewel hij dit laatste niet veronachtzaamde.

Erasmus zelf was meegekomen in het gevolg van de Keizer, dat tussen 7 en 29 augustus te Brugge verbleef. Daarheen kwam ook een Engelse delegatie, onder leiding van Wolsey. Th. More bevond zich in deze groep⁴⁰. Ten slotte richtte ook de Deense koning Kristiaan II zich naar Brugge om Keizer Karels hulp in te roepen voor binnenlandse onlusten. Kristiaan II, die later tot het Lutheranisme overging, ontmoette Erasmus in die maand herhaaldelijk, terwijl hun gesprek vooral over Luther liep⁴¹.

Van leden uit het gevolg van Wolsey vernam Erasmus verder dat Hendrik VIII een werkje had uitgegeven, ter weerlegging van de stellingen van Luther⁴². Dit toont ons aan waarheen de interesse ging, ook bij Erasmus. De omgang met het Brugse milieu lijkt zeer ongedwongen en hartelijk te zijn geweest. Als gast van M. Laurin⁴³, kreeg Erasmus toegang tot de kapittelbibliotheek, o.m.

³⁸ H. DE VOCHT, *Litterae ad Fr. Cranev.*, blz. 230.

³⁹ *Id.*, blz. 25-26.

⁴⁰ Wolsey kwam op 14 aug. te Brugge aan. Erasmus schreef over het doel der bijeenkomst: „sperabam fore ut tumultus huius, qui inter summatus orbis principis magno generis humani periculo vertuntur, huius (Wolsey) prudentia atque auctoritate componentur”. Zie: P. S. ALLEN, *op. cit.*, dl. IV, ep. 1233.

⁴¹ *Id.*, dl. IV, epp., 1225, 1228; dl. V, ep. 1342.

⁴² *Id.*, dl. IV, ep. 1227; dl. V, ep. 1342.

⁴³ *Id.*, dl. IV, ep. 1227.

in verband met hs. van de Bijbel⁴⁴. Hij gebruikte er minstens vier hs., waarvan hij de waarde zeer hoog stelde.

Ook voer hij met zijn gebruikelijke vrijmoedigheid, hevig uit tegen de verantwoordelijken voor de wanorde in de bibliotheek, waar hij verschillende, in catalogus opgesomde werken, niet kon vinden⁴⁵.

Toch is dit ene voorbeeld niet typerend voor de atmosfeer waarin Erasmus zich bewoog.

Dat Luther het onderwerp van gesprek was, toonden we reeds hoger aan. Op aanraden van zijn entourage, begon hij Luthers werken ter hand te nemen, om daaropens zijn houding te bepalen. De reserve, die hij voor een eigen stellingname ook hier aannam, is deze welke hij zijn ganse leven trachtte vol te houden⁴⁶.

Erasmus liet ons verder nog een anecdote na over dit bezoek aan Brugge, en wel de inhoud van een sermoen dat hij op 28 augustus te Brugge bijwoonde ter gelegenheid van het feest van St. Augustinus⁴⁷. Het was tevens Erasmus' laatste kans om in de Nederlanden zelf, de monniken over de hekel te halen.

„De redenaar-monnik dacht het opportuun”, schrijft Erasmus, „de waardigheid der bedelorden, en tevens het belang van Augustinus' *Confessiones* naar voor te brengen. Hij vergeleek Augustinus aan de bron in het paradijs, waaruit vier stromen vloeien, de vier bedelorden, die door hun leer en heilige zeden het aardoppervlak besproeiden”. Vervolgens Augustinus' werk behandelend, poogde de redenaar aan te wijzen dat dit werk allerm minst een biecht bevat, gezien de erin opgesomde zon-

⁴⁴ *Id.*, dl. IV, ep. 1214.

⁴⁵ Over de verantwoordelijken schrijft Erasmus dat ze meer begaan zijn „patinis quam paginis, et potioem habere curam nummorum quam voluminorum”. Zie: P. S. ALLEN, *op. cit.*, dl. IV, ep. 1214.

⁴⁶ *Id.*, dl. IV, ep. 1228.

⁴⁷ *Id.*, dl. IV, ep. 1231.

den, overigens de moeite niet waard te vernoemen, slechts uit nieuwsgierigheid werden bedreven. Daarna volgde een opsomming van de diverse manieren van biechten, en een pedante ontleding ervan, doch zo verward, dat het auditorium op het laatst God en bedelmonnik niet meer kon uit mekaar houden⁴⁸.

Een dergelijke behandeling, die Erasmus ontierend noemde voor het verstand der toehoorders, moet natuurlijk met de nodige kritiek ten overstaan van Erasmus' interpretatie worden aanvaard. Dan nog leert het ons iets van de vreselijke oppervlakkigheid, waarvan een groot exponent der bedelmonniken toen blijkt gaf.

*
* *

Wanneer we het bestek opmaken van het rechtstreeks contact met Erasmus, dan blijkt duidelijk dat Brugges ligging, eerder dan wat het zelf te bieden had, Erasmus lokten. Doch omgekeerd, raakte het Brugse milieu zó ingewerkt in de eigenlijke rol, die Erasmus zich toebedacht. De vele gesprekken over de Bijbel, kunnen niet onopgemerkt zijn voorbijgegaan, ten bewijze de sympathie van M. Laurin, terwijl het onderwijs aan de St.-Donaasschool b.v. bij zijn richtlijnen aansloot. Dit laatste kunnen we uit de latere correspondentie uitmaken⁴⁹.

DE CORRESPONDENTIE MET ERASMUS 1522-1536

De betrekkingen met Erasmus als van vriend tot vriend, waren, na zijn vertrek, niet meer zo talrijk als

⁴⁸ Erasmus besluit de brief als volgt : zoiets durfde de monnik verkondigen „in celeberrima civitate Brugensi, quae tot habet eruditos, tot et sine literis felicia sanique iudicii ingenia; quid censes dicere in pagis, quid in conviviiis? O calumnas orthodoxae fidei”.

⁴⁹ P. S. ALLEN, *op. cit.*, dl. V, ep. 1286; zie verder H. DE VOCHT, *op. cit.*, blz. 188, 99-100, e.a.

voorheen, en M. Laurin was er duidelijk de mindere van J. L. Vives, die sinds 1528 bestendig te Brugge woonde^{49b}. Buiten het contact met P. De Smet, L. Casembroot en K. Sucquet, voor wie hij als raadgever op studiegebied optrad, maakte hij de overige vrienden uit het Brugse milieu alleen beleefde groeten over, met telkens de hoopgevende nota, dat hij dra naar de Nederlanden zou terugkeren⁵⁰. De enige sensatie die reeds vanaf 1522-23 herhaaldelijk voorviel, was het voortdurend voorbarig aankondigen van Erasmus' dood⁵¹.

HET EERSTE JAAR NA ERASMUS' AFREIS

Het belangrijkste feit voor de Brugse middens in 1522, was het pleidooi, door Erasmus aan M. Laurin opgedragen, om zijn verrassend heengaan te verklaren. Deze zelfde tekst bevat ondermeer de befaamde uitspraak : „*Si quis Erasmus non potest amare ut Christianum infirmum, sumat in eum quem volet affectum : ego alius quam sum esse non possum*”⁵².

Met deze brief wilde Erasmus zijn tegenstanders overtuigen, dat hij voor hen helemaal niet op de vlucht was geslagen, dat zijn faam in het Rijnland steeds stijgend was, en tenslotte dat de hoogste personaliteiten voor zijn orthodoxie borg stonden.

Het feit dat deze apologie aan M. Laurin was gericht, getuigt van zijn invloed op een breder vlak, dan de Brugse milieus alleen.

In de latere tijd zien we M. Laurin nog een paar keer

^{49b} Zie hierover : H. DE VOCHT : *Monumenta Humanistica Lovaniensia*, dl. IV, Leuven 1934, blz. 3-59.

⁵⁰ Zo in 1524 (*H. De Vocht, op. cit.*, blz. 343), in 1527 (*P. S. Allen, op. cit.*, dl. VII, ep. 1848), in 1530 (id., dl. VIII, ep. 2278) e.d.m.

⁵¹ P. S. ALLEN, *op. cit.*, dl. V, 1342, dl. IX, ep. 2373; H. DE VOCHT, *op. cit.*, blz. 363.

⁵² P. S. ALLEN, *op. cit.*, dl. V, ep. 1342.

in de rol van mecenas voor Erasmus optreden, doch de brief en de overtuiging van 1522 keren niet meer terug. Dit ligt eerder aan Erasmus' nieuwe toestand, dan aan een wijziging in Laurins houding. Verder werd Erasmus door Vives voldoende op de hoogte gebracht van wat in de Nederlanden, voornamelijk op literair gebied, voorviel, zodat hij hiertoe Laurins hulp niet meer behoefde⁵³.

Uit het jaar 1522 nog, is ons een brief bewaard gebleven van G. Bachusius, die zijn oud-leerling Lodewijk van Praet, in contact kon brengen met Erasmus⁵⁴. Het enthousiasme van Van Praet bij de ontvangst van Erasmus' antwoord⁵⁵, getuigt hoe het Brugse milieu onwrikbaar in Erasmus' goede trouw bleef geloven, de aanvallen van velen in de Nederlanden ten spijt.

ERASMUS' BETREKKINGEN MET L. CASEMBROOT EN K. SUCQUET⁵⁶

L. Casembroot bevond zich, eind 1524, te Venetië als preceptor van drie zonen van de Brugse handelaar W. Moscheron⁵⁷. Op zijn heenreis was hij Erasmus gaan opzoeken⁵⁸, en zowel te Venetië, als later te Padua, waar

⁵³ B.v. P. S. ALLEN, *op. cit.*, dl. IV, epp. 1222; dl. V, epp. 1271, 1281, 1303, 1306.

⁵⁴ *Id.*, dl. V, ep. 1286.

⁵⁵ Bachusius beschrijft dit als volgt: „Est studiosissimus, te (Erasmus) prae ceteris amat unice, te orbis lucem praedicans, oculum Germaniae, Italorum principem, Hollandorum Flandrorum ac quicquid est maritimorum hominum decus, theologorum doctissimum, oratorum facundissimum... (*id.*)”

⁵⁶ Over de verhouding van P. De Smet met Erasmus is ons, buiten de hypothese dat hij discipulus — in welke zin weten we niet — van Erasmus was, weinig meer bekend, dan dat Erasmus zijn talent en zijn persoonlijkheid prees. Zie: P. S. ALLEN, *op. cit.*, dl. IX, ep. 2460, dl. X, ep. 2794.

⁵⁷ W. Moscheron († Rome 1527) was de zoon van Jan († 1498), bekend mecenas voor de L. Vr. kerk te Brugge. Hij was in 1525 thesaurier van de stad; zie: H. DE VOCHT, *op. cit.*, blz. 620.

⁵⁸ P. S. ALLEN, *op. cit.*, dl. VI, epp. 1592, 1594, 1650.

Casembroot de Rechten ging studeren, bleef hij met Erasmus in contact langs diens famulus, C. Harst, om⁵⁹.

Zo verzocht Erasmus hem de werkzaamheden bij zijn nieuwe *Adagia*-uitgave bij de drukker F. Torresanus, te gaan controleren⁶⁰, en in 1526 zond hij hem de zoon van de Bazelse drukker Froben, om samen met deze, hs. op te zoeken in de oude kloosterbibliotheken⁶¹.

Tevens drong hij er bij Casembroot op aan „*opibus litterarum spoliare*” om zo de hoge verwachtingen, die het Brugse milieu op hem stelde, te beantwoorden⁶².

Erasmus' contact met K. Sucquet was enigzins anders. Hier bevond Erasmus zich tegenover de zoon van zijn intussen overleden mecenas, en nam het op zich als een plicht, die werkelijk begaafde jonge man in het spoor van zijn vader te brengen⁶³. Zo dacht hij het eerst best, hem bij zich te nemen te Freiburg, doch daar de faculteit der Rechtsgeleerdheid er weinig briljant was⁶⁴, liet hij Sucquet vertrekken naar zijn vriend en bewonderaar te Bourges, A. Alciati, waar hij dadelijk onder de docenten werd opgenomen⁶⁵.

Steeds bleef Erasmus Alciati vermanen Sucquet tot steun te zijn bij zijn verdere wetenschappelijke opleiding,

⁵⁹ *Id.*, dl. VIII, ep. 2209.

⁶⁰ *Id.*, dl. VI, ep. 1592. Gezien Tonesanus toen de editio princeps van Galenus, in bewerking van G. Agricola bezorgde, moesten Erasmus' *Adagia* tenslotte door Froben te Bazel worden gedrukt (febr. 1526).

⁶¹ *Id.*, dl. VI, ep. 1705.

⁶² *Id.*, dl. VI, ep. 1626. Erasmus noemde Casembroot: „homo moribus plane niveis, doctus, et olim inter claros futurus (*id.*, dl. VI, ep. 1627)”, en „homo Grece et Latine doctus (*id.*, dl. VI, blz. 139)”.

⁶³ *Id.*, dl. VIII, ep. 2191.

⁶⁴ *Id.*, dl. VIII, ep. 2329; dl. IX, ep. 2394.

⁶⁵ *Id.*, dl. VIII, ep. 2329. Alciati, een befaamd rechtskundige, was een leerling van Carlo Ruine van Reggio, die achteréénvolgens in Ferrara, Pavia, Padua en Bologna doceerde. Op raad van Erasmus had Alciati een Instituut voor Rechtsstudies te Bourges geopend.

en toen hij in 1530 promoveerde tot doctor, verklaarde Erasmus zich ten zeerste aan Alciati verplicht⁶⁶.

Twee jaar later echter had Erasmus reeds K. Sucquets dood te betreuren. Hij overleed te Turijn op 3 november 1534; daar ook werd het enige werk, dat we van Sucquet bezitten : *De Interdictis* (1535) posthuum uitgegeven⁶⁷.

DE BETREKKINGEN 1523-1535

Onder de Brugse vrienden bleef Erasmus het voorwerp van belangstelling en oprechte genegenheid.

Zo raadde Jan Fevyn Erasmus aan geen antwoord te geven op een pamflet, door Otto Brausfels tegen hem gericht⁶⁸. Het Brugse milieu nam ook Erasmus' laster in verband met Luthers huwelijk — *nam XIJ.^o die ex quo contraxerant, peperit prolem bona muliercula* — als waarheid aan⁶⁹. Verder vernemen we de blijdschap over de verzoening van Maarten van Dorp met Erasmus⁷⁰, en verschillende keren zien we de Brugse humanisten bezorgd over de nieuwe schotschriften tegen Erasmus⁷¹.

Onder de rechtstreekse correspondenten van Erasmus dient M. Laurin aangewezen, en weer in de rol van mecenas. In 1524 poogde hij Erasmus' Keizerlijk pensioen te laten verhogen⁷², in 1527 opnieuw⁷³. Erasmus

⁶⁶ *Id.*, dl. IX, ep. 2468.

⁶⁷ H. DE VOCHT, *History of the Coll. Tril.*, dl. II, blz. 153.

⁶⁸ H. DE VOCHT, *Litterae ad Fr. Cranev.*, blz. 287. Otto Brausfels (ca. 1488-1534) nam het, na de dood van U. Hutten (1523), voor deze laatste op, in zijn strijd tegen Erasmus. In 1525 verzoende hij zich echter met hem.

⁶⁹ H. DE VOCHT, *op. cit.*, blz. 462.

⁷⁰ *Id.*, blz. 237. Maarten van Dorp († 1525), sinds 1510 hoogleraar te Leuven, poogde zowel met de traditionalisten als met Erasmus op goede voet te staan.

⁷¹ *Id.*, blz. 280, 462.

⁷² P. S. ALLEN, *op. cit.*, dl. V, ep. 1458.

⁷³ *Id.*, dl. VII, ep. 1848.

ging blijkbaar op de voorstellen niet in, daar hij financieel zichzelf wel redden kon. Toch toonde hij zich dankbaar om de goede bedoelingen die Mark Laurin, samen met zijn broer Matthias, er mee hadden⁷⁴. Ook Peter de Corte liet Erasmus zijn gehechtheid aanvoelen en schreef hem hoe te Leuven de ganse Lelie-pedagogie naar hem opzag, als naar de *doctus vir* bij uitstek⁷⁵.

Doch de correspondentie van en met Vives zal voor Erasmus wel het meest belang hebben gehad. Vooreerst corrigeerde Erasmus reeds vanaf 1521 Vives' studie op Augustinus' *De Civitate Dei*⁷⁶, terwijl Vives hem verder regelmatig op de hoogte hield én van de reactie o.m. tegen Luther aan het Engelse hof⁷⁷, van de twisten te Parijs⁷⁸, en van de vooruitgang van het humanisme in Spanje⁷⁹.

ERASMUS' DOOD 1536

Dat Erasmus ondertussen oud was geworden, blijkt duidelijk uit een brief van Vives uit 1526, waarin deze Erasmus vroeg een definitieve catalogus op te stellen van zijn oeuvre, ten einde veel wanorde na zijn dood te voorkomen⁸⁰.

Van alle Brugse correspondenten, hebben we alleen van Vives nota's bewaard tot het einde toe.

Waar Vives hem in 1527 nog hoopvol schreef over de gunstige evolutie in de waardering voor Erasmus' werk

⁷⁴ *Id.*, dl. VII, ep. 1870.

⁷⁵ *Id.*, dl. VI, ep. 1537. P. De Corte (Brugge 1491-1567), die de eerste bisschop van Brugge werd, was sinds 1522 regent van de Lelie-pedagogie te Leuven.

⁷⁶ *Id.*, dl. IV, ep. 1222, dl. VII, epp. 2040, 2061, e.d.m.

⁷⁷ *Id.*, dl. VI, ep. 1732.

⁷⁸ *Id.*, dl. IV, ep. 1108; dl. VI, ep. 1792 e.d.m.

⁷⁹ *Id.*, dl. VII, epp. 1836, 1847.

⁸⁰ *Id.*, dl. VI, ep. 1732.

in Spanje⁸¹, moest hij hem in 1534 laten weten dat de monniken niet alleen zijn oeuvre op de index wilden plaatsen, doch tevens dat zijn oud-leerling J. Vergara en diens broer om hun humanistische gezindheid werden gevangen gezet⁸². Het jaar erop greep de terechtstelling plaats van Th. More en Fischer. Erasmus jammerde om hun onvoorzichtigheid, en zocht zijn heil bij de oude Bourgognewijn, daar hij zich door alle vrienden verlaten voelde, en ver af van Brabant, waar hij, naar hij althans schreef, naar toe wilde. Hij stierf op 12 juli 1536⁸³.

Het zelfde jaar nog liet Jacob de Meyere te Gent een *Monodia de Obitu Erasmi* verschijnen, waarin hij o.m. alle vrienden aanzette Erasmus' aandenken in een epitaphium te willen vereeuwigen⁸⁴. In een tweede werkje *De Obitu Erasmi Epochenos*, gaf hij een overzicht van Erasmus' baanbrekend werk. Hieraan voegde de drukker E. Hoeckaert een autobiographische brief toe, die Erasmus op datum 8 juli 1514 aan S. Rogerus had verzonden. De heruitgave van beide teksten van De Meyere in januari 1537, waaraan reeds de ondertussen ontvangen epitaphia der vrienden waren toegevoegd, kende een zo groot succes, dat het de Antwerpse drukker J. Coccius aanzette een dergelijk werk, doch grootser opgevat, ter nagedachtenis van Erasmus uit te geven⁸⁵.

*
* *

Heeft Brugge niet een eersterangsrol vervuld in de strijd voor het humanisme rond de figuur van Erasmus, dan heeft het toch sinds 1517 geestverwanten en navolgers voortgebracht, waar Erasmus op steunen kon.

⁸¹ *Id.*, dl. VII, ep. 1836.

⁸² *Id.*, dl. VII, ep. 1874, dl. X, ep. 2932, dl. XI, ep. 2965.

⁸³ J. HUIZINGA, *Erasmus, Verzamelde Werken*, dl. VI, Haarlem, 1950, blz. 174-178.

⁸⁴ H. DE VOCHT, *History of the Coll. Tril.*, dl. III, blz. 435-437.

⁸⁵ *Id.*, dl. III, blz. 448.

Was op de uitnodiging van 1520 ingegaan, om Busleydens *Collegium Trilingue* te Brugge te vestigen, dan had geheel deze periode een ander perspectief gekregen. In ieder geval telde Brugge Vives onder haar stadsgenoten; en al bracht deze hier geen parallele type van school tot stand toch waren zijn relaties en zijn werk over de armenzorg, sterk genoeg van humanisme doordrongen, om, op een breder terrein, een blijvende geestesrichting tot stand te brengen.

A. DEWITTE